

Teken in het duin

JELLE VAN DER HELM EN HENK WIKHUISEN

Sinds een jaar of tien is het inventariseren van broedvogels in het nationale park de Kennemerduinen dé grote uitdaging voor de ware avonturier. Kon men begin jaren tachtig aan de kust broedvogels inventariseren in duinvalleien vol met oude Duitse mijnen en fosforbommen met alle risico's van dien, in de jaren negentig schuilt de uitdaging in de savannen van de meer landinwaarts gelegen duinen. Daar waart sinds enige tijd een gevaarlijk beest rond. De opponent loert vooral in de sterk vergraste delen waar nietsvermoedende slachtoffers besprongen worden vanuit een strategische positie op het duinriet. In de maand april telt de inventarisant soms per 100 meter wel veertig belagers. Elk bezoek aan de duinen buiten de gebaande paden is een overlevingstocht geworden en kan een wissel trekken op de levensloop van de ware struiner. Een verslag over de strijd tussen buitenman en boswachter versus het beest, de teek.

An Frans de Boer, opzichter van Natuurmonumenten in Zuid-Kennemerland, valt niet meer te zien dat hij ernstig ziek is geweest. Het is een man met een optimistische levenskijk, die in 1987 plotseling werd gekonfronteerd met een verlamde linkerschouder en -arm en ook nog eens hersenvliesontsteking kreeg met alle bijbehorende complicaties. Na vele medische omzwervingen kwam hij op eigen initiatief terecht in het Academisch Medisch Centrum waar men tot de konklusie kwam dat hij mogelijk aan de ziekte van Lyme leed. Deze ziekte wordt overgebracht door de algemeen in de duinen aanwezige schapeteek (*Ixodes ricinus*). Een flinke dosis penicilline heeft hem van de problemen afgeholpen, zodat hij zijn werkzaamheden weer heeft kunnen oppakken.

Frans de Boer is één van de eerste slachtoffers geweest bij wie het vermoeden is ontstaan dat hij door een tekebeet is geveld. Absolute zekerheid bleek ondanks verbeterde tests niet te geven. Inmiddels kent iedereen binnen de natuurbescher-

mingsorganisaties wel iemand in zijn omgeving die mogelijk door een tekebeet besmet is geraakt met de bacterie *Borrelia burgdorferi*, de verwekker van de ziekte van Lyme.

De Ziekte van Lyme

Als de mens wordt gebeten door een teek, betreft dit vrijwel altijd de schapeteek. De risikogroep wordt vooral gevormd door boswachters, bosarbeiders, biologen en natuurliefhebbers.

Uit onderzoek bij bosarbeiders zou volgens het Staatsbosbeheer 28% van de boswachters/bosarbeiders besmet zijn. Maar niet iedereen die besmet is, wordt ook ziek. Van de mensen met antistoffen (die dus besmet zijn) bleek ongeveer 5% ook ziekteverschijnselen te hebben (gehad).

Overigens zijn niet alle teken besmet met de bacterie waardoor niet elke tekebeet ook betekent dat men besmet raakt. Bij een onderzoek in 1989 werden in de kustprovincies besmettingspercentages gevonden variërend van 4,5% voor nymfen (Bergen, Heemskerk en Texel) tot 30% bij volwassen teken (Oostvoorne). Aangenomen wordt dat bij nymfen het besmettingspercentage gemiddeld rond de 2-4% ligt en bij volwassen teken rond de 10-15%. De besmettingspercentages kunnen echter van plaats tot plaats sterk verschillen. Het verband tussen gevonden besmettingspercentages bij teken en het voorkomen van de ziekte van Lyme is echter niet bekend.

Er bestaan een drietal stadia van de ziekte en meerdere vormen. De meest voorkomende vorm zal slechts een goedaardige vorm van huidaandoening tot gevolg hebben. In het slechtste geval krijgt men neurologische uitvalsverschijnselen en hersenvliesontsteking zoals Frans de Boer.

Het aantonen van de ziekte van Lyme wordt evenwel bemoeilijkt doordat soms een of meerdere stadia worden overgeslagen en er in enkele gevallen geen antistoffen door het lichaam worden aangemaakt waardoor de test niet positief reageert.

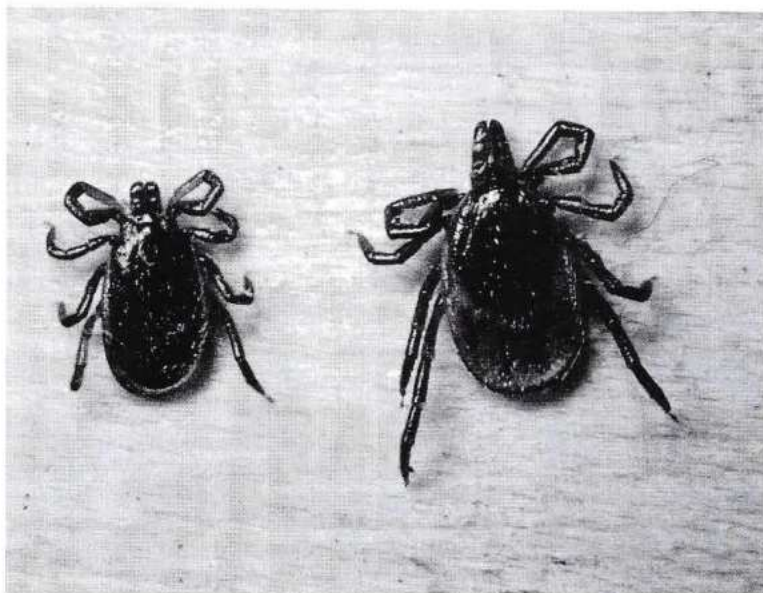
De gulden regel is in ieder geval na een beet de teek zo snel mogelijk te verwijderen. Hoe sneller de teek verwijderd wordt, des te minder kans lopen op besmetting. Belangrijk is om de dagen na de beet te letten op een ringvormige huiduitslag die in het midden bleker kan worden. Indien de huiduitslag wordt gesignaleerd, moet men naar de huisarts gaan.

Uit het leven van de teek

Wat is er bekend over dat kleine beestje dat van maart tot november het duingebied onveilig maakt en in staat is noeste boswachters te vellen?

Vooral in en rond bosachtige plaatsen blijkt de teek prima te kunnen leven. In open en schaars begroeide duinen treft men vrijwel geen teken aan. Aangenomen wordt dat de vergrassing van de duinen voor een aanzienlijke toename van het dier heeft gezorgd. Frans de Boer noemt ook de mobiliteit van grotere zoogdieren in de afgelopen decennia als mogelijke oorzaak van de toename van de

Een tekenpaar: links het mannetje (3 mm) en rechts het vrouwtje (4 mm) (foto P. Koomen).

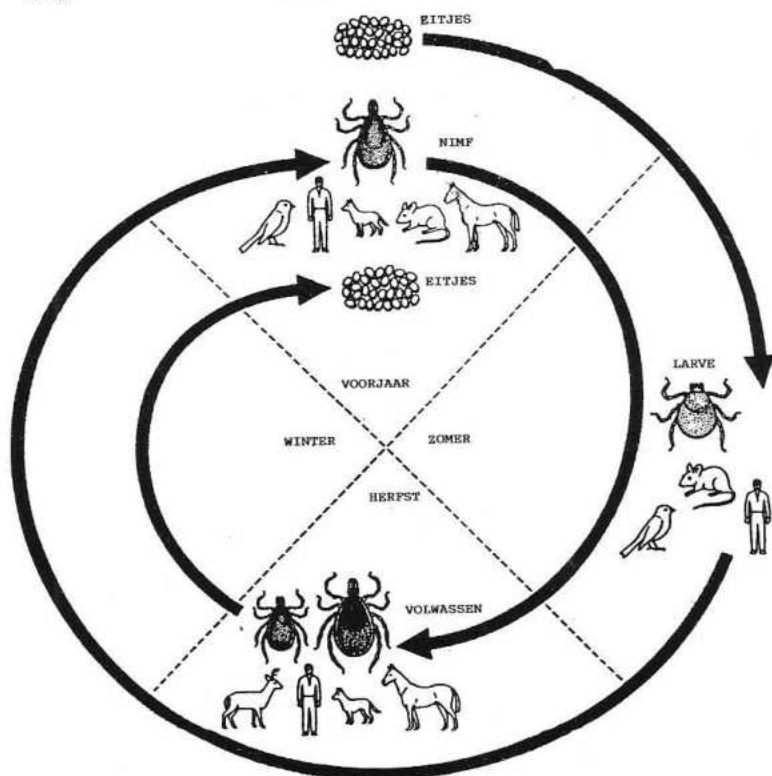

Een half volgezogen nymf in de huid van een mens (foto: P. Koomen).

teek. Dit betekent niet dat dit nu een pleidooi is om vossen en reën op te ruimen, want ook muizen en vogels fungeren als gastheer. De teek doorloopt een stadium van larve via nymf tot volwassen teek. In elk van deze stadia nuttigt de teek een bloedmaaltijd. De larven die in de zomer uit de eieren komen, kunnen worden onderscheiden van de andere stadia doordat ze 3 paar poten bezitten. Na enige tijd gaan de larven op zoek naar een gastheer. Muizen zijn favoriet, maar ook een andere gastheer wordt niet versmaad. De teekkleuters klimmen in grassen, kruiden of laag struikgewas omhoog en wachten totdat een gastheer voorbij komt. Op de voorste poten bevinden zich zeer gevoelige zintuigen die gestrekt voor het lichaam worden gehouden. De oogloze teek merkt de nadering van een gastheer op door veranderingen in lichtintensiteit, stralingswarmte of veranderingen in concentraties van vluchtige organische verbindingen die door dier en mens worden afgegeven.

De levenscyclus van de teek (tekening: E. Wernars).

Wanneer de gastheer binnen bereik is, stapt de teek over of laat zich op goed geluk op zijn gastheer vallen. Na de bloedmaaltijd laat de teek zich vallen om te vervellen en komt in het nymfstadium en heeft dan vier paar poten. Een nymf vervelt na een bloedmaaltijd en wordt een volwassen teek. Het volwassen vrouwtje zoekt opnieuw een gastheer en zuigt zich voor de derde maal vol. Na een bloedmaaltijd legt het vrouwtje in het voorjaar 1000 tot 2000 eieren in de strooisellaag onder de vegetatie.

Een stekende teek is altijd een vrouwtje of een nymf. Vader teek is een echte man en is eigenlijk alleen geïnteresseerd in vrouwen en niet in bloed. Als hij zich op een ree of vogelaar laat vallen, is het alleen omdat er misschien wel een wijfje in de buurt is.

Voor overleving is de teek afhankelijk van een habitat waarin de vochtbalans kan worden gehandhaafd. De teek is in staat vocht uit de lucht op te nemen maar hiervoor moet de luchtvochtigheid hoog zijn zoals in een bosbodem met een strooisellaag. Indien deze strooisellaag ontbreekt zoals op een goed onderhouden gazon, zal de teek zich niet kunnen handhaven. Geschikte biotopen worden gevonden in eiken, beuken en naaldbossen. Indien de waterspiegel regelmatig tot aan het maaiveld stijgt, zal de teek zich niet kunnen handhaven.

Hoe nu verder?

Frans de Boer woont midden in het duin en neemt ondanks zijn ziekte de aanwezigheid van de teek gelaten op. Regelmatig je broekspijpen nakijken en niet in het hoge gras gaan zitten is het devies. Ook zoon Rens, die na een nachtje kamperen achter het huis zo'n 48 teken rijker was, heeft waarschijnlijk de ziekte van Lyme opgelopen. Maar ook Rens loopt nog niet gewikkeld in aluminiumfolie rond. Toch blijken er al mensen te zijn die het duin mijden en regelmatig krijgt Frans de Boer klachten van bezoekers dat er geen waarschuwend bordje bij de ingang staan. Op Long Island in de VS bijvoorbeeld staan borden met de tekst: "waarschuwing, geïnfecteerde teken". Maar Natuurmonumenten heeft te kennen gegeven zo'n waarschuwing niet nodig te vinden.

Ook de auteurs van dit artikel blijven de duinen bezoeken, ofschoon er soms meer naar de broekspijpen wordt gekeken dan naar de vogels. Het bij elkaar teken "vlooiën" behoort inmiddels tot de vaste rituelen rond de broedvogelinventarisatie. De sport is altijd wie de meeste teken op zijn broekspijpen heeft. Niettemin beseffen we dat beiden nog wel eens een penicillinekuurtje moeten gaan halen omdat er een ronde rode kring achterblijft na een tekenbeet. Maar ook bestaat het reële gevaar langdurig geveld te worden door een verlamming, hersenvliesontsteking of hartklachten. Wellicht moeten we onze tijd dan toch maar aan minder gevaarlijke hobbies gaan besteden zoals zeilvliegen bij IJmuiden of parachutespringen op Texel.

Wie meer informatie wil hebben over de ziekte van Lyme en het voorkomen hiervan kan een brochure bestellen bij het RBB in Den Haag, telefoon: 070-3767350.

Jelle van der Helm en Henk Wijkhuizen werken mee aan broedvogelonderzoek in de Kennemerduinen sinds 1975.